Дар ҳуқуқи дастнавис

САМАДОВ РУСТАМ ИСОҚОВИЧ

ИДОРАКУНИИ ТАШАККУЛИ ИҚТИДОРИ ИННОВАТСИОНИИ ИҚТИСОДИЁТИ МИЛЛӢ

08.00.05 – Иқтисодиёт ва идоракунии хоҷагии халқ: иқтисодиёт, ташкил ва идоракунии корхонаҳо, соҳаҳо, комплексҳо (идоракунии инноватсияҳо, менеҷмент)

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т И

рисолаи номзадӣ барои дарёфти
дараҷаи илмии номзади илмҳои иқтисодӣ

ДУШАНБЕ – 2018

Кор дар Донишгоҳи давлатии ҳуқуқ, бизнес ва сиёсати Тоҷикистон иҷро шудааст.

Роҳбари илмӣ: **Комилов Сироҷиддин Ҷалолиддинович**
доктори илмҳои иқтисодӣ, профессори кафедраи назарияи иқтисодии Донишгоҳи славянии Тоҷикистону Россия
Азизов Шоазиз Самиевич
номзади илмҳои иқтисодӣ, дотсент

Муқарризони расмӣ: **Раҷабов Раҷаб Кучакович**
доктори илмҳои иқтисодӣ, профессор

Раҳмонов Ҷалолиддин Равшанқулович
номзади илмҳои иқтисодӣ, дотсент

Муассисаи пешбар: **Институти иқтисодиёт ва демографияи Академияи илмҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон**

Дифоъ 15-ми сентябри соли 2018 соати 13-00 дар ҷаласаи Шӯрои диссертатсионии 6D.KOA-029 назди Донишгоҳи славянии Тоҷикистону Россия ва дар суроғаи 734025, Ҷумҳурии Тоҷикистон, ш. Душанбе кӯч. Мирзо Турсунзода 30 баргузор мегардад.

Бо матни рисолаи номзадӣ дар китобхонаи Донишгоҳи славянии Руссия ва Тоҷикистон ва аз сомонаи расмии Донишгоҳи славянии Руссия ва Тоҷикистон: www. rtsu.tj шинос шудан мумкин аст.

Автореферат «05» августи соли 2018 фиристода шуд.

Котиби илмии Шӯрои диссертатсионӣ, номзади илмҳои иқтисодӣ, дотсент **Шодиева З.Н.**

1. ТАВСИФИ УМУМИИ КОР

Аҳамияти мавзӯи таҳқиқ. Равандҳои ҷаҳонишавие, ки дар асри XXI сурат гирифта истодаанд, самтгириҳои трансформатсияро ба вазъи постиндустриалӣ тавассути марҳилаи сифатан нави рушди инноватсионии иқтисодиёти миллӣ тақвият медиҳанд. Дар асоси гузариш ба навъи инноватсионии такрористеҳсол аҳамияти иқтидори инноватсионӣ ҳамчун захираи моҳияти стратегӣ дошта ва манбаи беназири рушди иқтисодӣ афзоиш меёбад.

Пойдоршавӣ ва рушди иқтисодиёти инноватсионӣ тадбиқ ва амалисозии сиёсати миллии инноватсионӣ пешбинӣ менамояд, ки ҳавасмандсозии равандҳои инноватсиониро бо иштироки давлат, бунёди институтҳо ва механизмҳои истифодаи иқтидори инноватсиониро ба таъмини рушди иқтисодӣ дар кишвари аграрию индустриалӣ дар назар дорад.

Барои Ҷумҳурии Тоҷикистон фаолгардониии равандҳои воридшавӣ ба иқтисодиёти инноватсионӣ бо назардошти ташаккули ҷараёнҳои низоми милли инноватсионӣ ва идоракунии равандҳои ташаккули иқтидори инноватсионӣ фавқулода актуалӣ мебошад. Дар Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Пешвои миллат Эмомалӣ Раҳмон аз 22.12.2017 қайд карда мешавад, ки "пешрафти ояндаи Тоҷикистон дар шакли индустриалӣ ва инноватсионӣ пешбинӣ гардида, ҷиҳати татбиқи ин ҳадаф бо истифода аз технологияҳои муосир баланд бардоштани самаранокии саноати коркард ва қобилияти рақобати маҳсулоти ватанӣ бисёр муҳим мебошад"[1]

Бинобар ин, ҷустуҷӯи самтҳои мукаммалгардонии равандҳои идоракунӣ ва ташаккули иқтидори андӯхташудаи инноватсионӣ ва эҷоди унсурҳои нави он, ки рушди доимии инноватсионии иқтисодиёти миллӣ, муайян намудани имкониятҳои тамаркузи он дар шароити махсуси ташаккули низоми муносибатҳои бозорӣ, маънидоди роҳҳо ва шаклҳои такмилдиҳии механизми татбиқи иқтидори инноватсиониро дар Ҷумҳурии Тоҷикистон аҳамияти хоҷагии миллиро касб менамояд, ки интихоб ва аҳамияти таҳқиқи илмии мазкурро муайян намуданд.

Дараҷаи омӯзиши илмии мавзӯъ. Асосҳои назариявию методологии танзими давлатии рушди иқтисодӣ ва механизмҳои такмили он аз ҷониби чунин иқтисодчиёни хориҷӣ, ба монанди Дж. Бюкенен, Д. Белл, Ҷ. Гэлбрейт, Е. Домар, Г. Я. Корнаи, С. Кузнетс, Ҷ. М. Кейнс, Н. Калдор, Д. Норт, В. Оукен, У. Ростоу, П. Сорокин, Ҷ. Стиглиц, П. Самуэлсон, Р. Солоу, А. Тойнби, А. Тоффлер, Р. Тиболд, Я. Тинберген, О. Уилямсон, Р.Харрод, Ф. Хайек, Р.Шумпете, . Р. Лукас, Г. Мэнкю, П. Ромер, Д. Уэйл ва дигарон матраҳ гардидаанд. Дар корҳои онҳо манбаъҳо, омилҳо, механизмҳо ва амсилаҳои рушди иқтисодӣ, проблемаҳои рушди иқтисодӣ дар шароити бозор асоснок карда шудаанд.

---

[1] Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Пешвои миллат Эмомалӣ Раҳмон аз 22.12.2017.

Асосҳои методологӣ ва назариявии таҳқиқи инноватсияҳо ҳамчун омили рушди иқтисодӣ дар корҳои олимон-иқтисодчиёни хориҷӣ Ф. Котлер, Й. Шумпетер, Ф. Янсен, ва корҳои А.Б.Бузгалин, А.Н. Василев, В.Д.Горшков, С.В.Губанов, Г.Д.Завлин, Е.М.Кретова, Г.А.Морозова, В.М. Кулков, В.А. Пороховский, К. А. Хубиев, А.М. Татаркин, В.С.Тимофеев, Э.АУткин, Р. М. Фатхутдинов ва дигарон омаадааст.

Дар корҳои илмии олимони Тоҷикистон натиҷаҳои таҳлили раванди ташаккули иқтисодиёти инноватсионӣ ва фаъолгардонии равандҳои инноватсионӣ дар соҳаҳои иқтисодиёти миллӣ (Комилов С.Ҷ.), ташаккулёбии унсурҳои низоми миллии инноватсионӣ (СМИ) ва амали мутақобилаи онҳо (Файзуллоев М.К.) баён гардидаанд.

Инчунин, нуктаҳои назари муаммои таъмини рушди иқтисодӣ дар асоси истифода ва идоракунии иқтидори инноватсионӣ дар корҳои олимони иқтисодчии ватанӣ Х.Б.Раҳматов, З.С.Султонов, Д.С.Амонова, Г.Ш.Алиева, И.С.Ашӯров, У.С. Ҳикматов, Эрка Раҷабов, Т.Т. Набиев, Д.Р.Раҳмонов. А.Д.Ҷабборов ва дигарон мавриди таҳқиқ қарор гирифтаанд.

Аммо зарурати тавсеаи дастгоҳи мафҳумӣ, методҳои арзёбӣ ва таҳлили равандҳои ташаккули иқтидори инноватсионӣ ва сохтори он то ҳол боқӣ мондааст. Ҷустуҷӯ ва муайян намудани усулҳои такмили идоракунии раванди ташаккули иқтидори инноватсионии иқтисодиёти миллӣ бо назардошти амалигардонии масъалаҳои дарозмуддати стратегӣ низ актуалӣ мебошанд.

Ҳадаф ва вазифаҳои асосии омӯзиш. Ҳадафи кор рушд додани муқаррароти назариявӣ ва таҳияи тавсияҳои методӣ доир ба ташаккули иқтидори инноватсионии иқтисодиёти Тоҷикистон мебошад. Дар чаҳорчӯби ҳадафи таҳқиқи диссертатсионӣ **вазифаҳои** зерин пешниҳод шуда ҳал гардиданд:

- ифшои мухтаво ва сохтори иқтидори инноватсионии иқтисодиёт ва дар ин асос таҳқиқи рушди иқтисодии иқтисодиёти миллӣ;
- таҳлили равандҳои амалигардонии инноватсия, ки вобастагии унсурҳои сохтории иқтидори инноватсиониро ошкор менамояд;
- ҷудо ва асоснок намудани хусусиятҳои амнияти ииноватсионӣ дар раванди ташаккули иқтидори инноватсионӣ;
- омӯзиши асосҳои методии ташаккули механизими идоракунии иқтидори инноватсионии иқтисодиёти миллӣ;
- нишон додан, муайян намудан ва таҳлили омилҳои боздорандаи истифодаи иқтидори инноватсионӣ;
- муайянкунии самтҳои бартаридоштаи иштироки давлат дар ташаккули иқтидори инноватсионие, ки рушди босифати иқтисодиёти миллиро таъмин мекунад.

Соҳаи таҳқиқ ба шиносномаи КОА Ҷумҳурии Тоҷикистон аз рӯи ихтисоси 08.01.05 – иқтисодиёт ва идораи хоҷагии халқ(идоракунии инноватсияҳо) мувофиқ аст: Зербанди 2.3. Ташаккули муҳити инноватсионӣ ҳамчун шарти муҳимӣ амалигардонии инноватсияҳои самарабахш. Муайян намудани тарз, шакл ва усулҳои бунёди шароити мусоид баҳри амалигардонии фаъолияти инноватсонӣ. Роҳҳои беҳтар намудани муҳити

сармоягузорӣ. Зербанди 2.9. Баҳодиҳии иқтидори инноватсионии низоми иқтисодӣ. Зербанди 2.18. Таҳияи стратегияҳо ва фарзияҳои вазъитии дурбинонаи сиёсати инноватсионӣ ва инвеститсионии низоми иқтисодӣ бо назардошти таҷрибаи ҷаҳонии илмии андохташуда.

Объекти таҳқиқ раванди ташаккули иқтидории инноватсионии иқтисодиёти миллӣ нигаронидашуда ба роҳи инноватсионии тараққиёт мебошад.

Предмети таҳқиқ муносибатҳои иқтисодие мебошанд, ки дар раванди ташаккулёбии идоракунии иқтидори инноватсионӣ ҳамчун шарти таъмини пойдоршавии иқтисодиёти инноватсионӣ ба вуҷуд меоянд.

Асосҳои методологӣ, назариявӣ ва иттилоотии таҳқиқ корҳои бунёдии олимони ватанӣ ва хориҷӣ дар соҳаи назария ва амалияи назарияи иқтисодӣ, назарияи рушди инноватсионӣ ва таъмини рушди иқтисодӣ мебошанд.

Дар раванди таҳқиқ равишҳои умумиилмӣ ва методҳои таҳлили низомвӣ ба кор бурда шудаанд.

Пойгоҳи иттилоотии таҳқиқ санадҳои қонунгузорӣ, фармонҳои Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, қарорҳои Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бораи масъалаҳои рушди инноватсионӣ ва таъмини рушди иқтисодӣ, нишондиҳандаҳои таҳлилӣ ва маълумоти Агентии омории назди Президенти ҶТ, корҳои дар матбуоти даврӣ нашршуда, натиҷаҳои таҳқиқоти шахсии муаллиф ва захираҳои интернет мебошанд.

Навоварии илмии таҳқиқи диссертатсионӣ аз ҳалли проблемаи илмии ташаккулёбии иқтидори инноватсионӣ ҳамчун шарти таъмини рушди босифати иқтисодиёти миллии Ҷумҳурри Тоҷикистон иборат мебошад. Натиҷаҳое, ки унсурҳои навоварии илмии таҳқиқро ташкил медиҳанд, ба даст омаданд, ва **барои дифоъ муқаррароти зерин пешниҳод карда мешавад**:

- Далелнок намудани вазъи мундариҷа ва сохтори иқтидори инноватсионии иқтисодиёти миллии қабулшаванда дар заминаи назарияи рушди инноватсионӣ ва фарққунонии фаҳмиши васеъ ва танги иқтидори инноватсионӣ. Амиқ шудааст, ки дар маънои васеъ иқтидори инноватсионӣ ҳамчун қобилияти низоми иқтисодӣ ба табодул ва пешрафт, ва дар маънои танг – ҳамчун ҳаҷм ва сифати захираҳое баромад мекунанд, ки қодиранд рушди иқтисодиро дар асоси фаъолноксозии фаъолияти инноватсионӣ таъмин намоянд. Сохтори иқтидори инноватсиони иқтисодиёти миллӣ ҳамчун маҷмӯи сегментҳои илмию техникӣ, таҳсилотӣ, сармоягузорӣ ва иттилоотии макронизоми иқтисодиёт муаррифӣ гардидааст;
- Зарурияти истифодабарии амали такрористеҳсолӣ барои фаҳмиши иқтидори инноватсионӣ маънидод карда шудааст. Равандҳои ташаккулёбӣ, маблағгузорӣ, ҷорикунӣ ва татбиқи инноватсияҳо дар робитаи мутақобилаи унсурҳои сохтории он, ки дар раванди навъи инноватсионии такрористеҳсолӣ дарҷ мегарданд, асоснок карда шудаанд. Муайян карда шудааст, ки робитаи мутақобилаи иқтидори инноватсионӣ ва дараҷаи татбиқи он бо рушди иқтисодӣ унсури муҳимтарини низоми миллии инноватсионии мегардад;

- Асоснок карда шудааст, ки тахти мафҳуми механизми идоракунии равандҳои ташаккули нерӯи инноватсионӣ дарк кардани низоми унсурҳои бо ҳам алоқаманд зарур аст, ки тавассути онҳо тараққиёти ягонаи мунтазами пурсамари нерӯи инноватсионӣ таъмин карда мешавад. Ҳамаи ин унсурҳо бо ҳам робитаи қавӣ дошта, бо якдигар таъсири мутақобила нишон медиҳанд. Механизми идораи фаъолияти инноватсионӣ – мафҳуми мураккаб ва бисёрпаҳлӯ ҳисоб ёфта, тағйирпазирии доимӣ ва такомули минбаъда аз хусусиятҳои хоси он мебошад. Дар шароити бозори табодули шартҳои объективии истеҳсолот ба назар расида, муносибатҳои истеҳсолӣ низ тағйир мепазиранд. Ин вазъият тақозо мекунад, ки механизми идораи фаъолияти инноватсионӣ ҳамеша такомул ёфта истад. Қисмати асосии он бошад, муносибатҳои ташкилию иқтисодӣ буда, дар навбати худ муносбатҳоеро дар бар мегирад, ки дар раванди идоракунии фаъолияти инноватсионӣ ба миён меоянд.

- Рушди назарияи мавҷудияти робитаи бевосита байни идоракунии иқтидори инноватсионӣ ва амнияти инноватсионии иқтисодиёт ҳамчун унсури муҳимтарини амнияти умумии иқтисодӣ ва зарурияти воридкунии ду зернизомҳои бо ҳамдигар робитаи мутақобила дошта ва яктигарро пурракунанда ба мӯҳтавои амнияти иқтисодӣ асоснок карда шудааст: 1. Асосӣ - объектҳои амнияти инноватсионӣ ҳамчун илм ва мутахассисҳо, таҷҳизоти илмию технологӣ, маҳсулот ва хизматрасониҳо, инфрасохтори воқеӣ ва бозорӣ. 2. Хизматрасонанда – субъектҳои иқтидори инноватсионӣ ҳамчун сармоягузориҳо, менеҷмент, маркетинг ва ғ.

- Хусусияти маҳдудии сарчашмаҳои маблағгузории фаъолияти инноватсионӣ, асосҳои рушди муосири он муайян ва мухтасар замина карда шудааст. Маънидод карда шудааст, ки ҳанӯз ташаккул наёфтани бозори инноватсияҳо, “фишор” ба гурӯҳҳои дар нигаҳдории сохтори иқтисодиёти анъанавӣ мустақиман манфиатдорро бештар тақвият дода, печидани онҳо бо бюрократияи бисёрпаҳлӯ шароити мусоидро барои тараққиёти равандҳои инноватсионӣ дар соҳаҳои иқтисодиёти миллӣ бунёд наменамояд;

- зарурати иштироки давлат дар ташаккул додани иқтидори инноватсионӣ ва самтҳои афзалиятноктари дахолати давлат ба фаъолноксозии равандҳои инноватсионӣ дар соҳаҳои иқтисодиёти миллӣ асоснок ва муайян карда шудааст. Тавсияҳо оид ба мукаммалгардонии идоракунии равандҳои ташаккули иқтидори инноватсионии таъминкунандаи рушди босифати иқтисодиёти мамлакат пешниҳод шудаанд.

Аҳамияти назариявӣ ва амалии натиҷаҳои таҳқиқи диссертатсионӣ. Аҳамияти назвариявии натиҷаҳои таҳқиқи илмӣ дар рушди назарияи идоракунии равандҳои ташаккули иқтидори инноватсионӣ ва фаъолгардонии равандҳои инноватсионӣ иқтидори сохтормуайянкунандаи таъминкунандаи рақобатпазирии соҳаҳои иқтисодиёти миллӣ зоҳир меёбад.

Аҳамияти амалии таҳқиқ аз он иборат мебошад, ки натиҷаҳо, хулоса ва пешниҳодҳои овардашударо мақомотҳои давлатӣ ҳангоми ташакули барномаҳо ва стратегияҳои дастгирӣ ва ҳавасмандгардонии рушди

равандҳои инноватсионӣ, инчунин ҳангоми ташаккули низоми инноватсионӣ ва муайянкунии сатҳи таъсири иқтитори инноватсионӣ ба стратегияи рушди милли истифода мебаранд.

Муқаррароти назариявӣ ва методии таҳқиқи диссертатсиониро метавон барои такмили барномаҳои таълимии мактабҳои олӣ зимни омӯзиши фанҳои “Назарияи иқтисодӣ”,“Микроиқтисодиёт” “Макроиқтисодиёт”, “Иқтисодиёти инноватсионӣ”, “Иқтисодиёти миллӣ”, инчунин курсҳои махсус оид ба омӯзиши назарияти иқтисодиёти инноватсионӣ тавсия дод.

Фарзияи кории таҳқиқ дар он ифода меёбад, ки рушди иқтисодиёти мамлакат дар асоси мукаммалгардонии идоракунии равандҳои ташаккули иқтидори инноватсионии таъминкунандаи имкониятҳои рушди инноватсионӣ дар шароитҳои махсуси ташаккули механизимҳои бозоргонӣ мумкин аст ноил гардад.

Санҷиши натиҷаҳои таҳқиқи диссертатсионӣ. Муқаррароти асосии таҳқиқи диссертатсионӣ дар конференсияҳо ва семинарҳои илмию назариявие, ки дар солҳои 2011 – 2017 баргузор гардидаанд, мавриди санҷиш қарор гирифтанд. Аз рӯи кори диссертатсионӣ 37 кор бо ҳаҷми 11,4 ҷ.ч. (аз ҷумла, хаф мақола дар нашрияҳои шомили феҳрасти КОА ФР ва ЧТ) ба чоп расидаанд.

Сохтори кори диссертатсионӣ бо ҳадаф ва вазифаҳои таҳқиқ муайян гардидааст. Рисола дар 162 саҳифаи матни асосӣ чоп шуда, муқаддима, се боб, ҳашт зербоб ва хулосаро дарбар мегирад. Рӯйхати адабиёти истифодашуда бештар аз 200 номгӯйро ташкил медиҳад. Рисола аз ҷадвалҳо, нақшаҳо ва расмҳоро иборат мебошад.

Дар муқаддима аҳамият, сатҳи омӯзиш, ҳадаф ва вазифаҳо, объект ва предмети таҳқиқ, навоварии илмӣ, аҳамияти назариявӣ ва амалии диссертатсия ифода ёфтаанд.

Дар боби I “Асосҳои назариявии раванди ташаккулёбии иқтидори инноватсионӣ” моҳият ва муҳтавои категорияи “иқтидори инноватсионии иқтисодиёти миллӣ” кушода дода шуда, консепсияҳои назариявии ташаккулёбии иқтидори инноватсионӣ ва робитаи он бо рушди иқтисодие, ки дар назарияҳои гуногуни мактабҳои иқтисодӣ баён гардидаанд, мавриди омӯзиш қарор гирифта, таҷрибаи хориҷии татбиқи иқтидори инноватсионӣ ва имкониятҳои мутобиқ гардонии он ба шароити иқтисодиёти миллии Тоҷикистон мавриди баррасӣ ва хулосабарорӣ қарор дода шудааст.

Дар боби II “Сатҳи рушди иқтидори инноватсионии Тоҷикистон” андозаҳои асосии иқтидори инноватсионӣ бо назардошти ҷунбишҳои сохторие, ки дар иқтисодиёти миллӣ сурат мегиранд, мавриди таҳқиқ қарор гирифта, вазъи воқеии иқтидори инноватсионӣ ва таъсири он ба рушди босифати иқтисодиёт арзёбӣ шуда, хусусиятҳои ташаккулёбӣ ва рушди низоми миллии инноватсионӣ дар заминаи такмилёбии иқтидори инноватсионӣ кушода дода шудаанд.

Дар боби **III “Самтҳои рушди иқтидори инноватсионии иқтисодиёти миллӣ”** проблемаҳои ташаккули сармояи инсонӣ ҳамчун унсури пойгоҳии иқтидори инноватсионӣ мавриди таҳқиқ қарор гирифта, рушди соҳибкории

инноватсионӣ ҳамчун шарти рушди иқтидори инноватсионӣ арзёбӣ гардидаанд.

Дар **хотима** дар асоси таҳлили ҷамъбасткунандаи назариявию амалӣ хулосаҳои илмӣ доир ба ташаккул додан ва истифодаи иқтидори инноватсионӣ дар иқтисодиёти миллӣ дар марҳилаи кунунии рушди иҷтимоиию иқтисодии Тоҷикистон ифода гардидаанд.

II. Муқаррароти асосие, ки барои дифоъ пешниҳод шудаанд

Дар чаҳорчӯби натиҷаии аввали илмӣ муҳтавои назариявӣ ва сохтори иқтидори инноватсионии иқтисодиёт кушода дода шудааст.

Асоси фаъолият ва рушди устувори низоми хоҷагӣ таъмини рушди босуботи иқтисодӣ мебошад. Таҳия ва ҷорикунии инноватсияҳо дар раванди истеҳсолот дар шароити муосир бевосита ба сифат ва устуворин рушди иқтисодии низоми хоҷагӣ таъсири мустақим мерасонад. Аз 80 то 95 дарсади рушдёбии ММД дар кишварҳои мутараққӣ асосан аз ҳисоби технологияҳо, маснӯот ва таҷҳизоте таъмин карда мешаванд, ки бо истифодаи донишҳо ва ҳаллҳои навтарини технологӣ ба даст омадаанд[2].

Ҷорӣ намудани инноватсияҳо усули беназири баланд бардоштани самаранокии истеҳсолот ва беҳтарсозии сифтаи маҳсулот ва хизматрасониҳо мебошад. Ин дар навбати худ ба ширкатҳои миллӣ имкон медиҳад,ки ба рақобати бозорӣ тоб оварда, рушди устувори иқтисодии тамоми низоми хоҷагӣ таъмин гардад.

Омӯзиши консепсияҳои мухталифи инноватсионӣ имкон дод махсусияти мӯҳтавои "инноватсияҳо" кушода дода шавад, ки аз тағйири вазифаи асосии фаъолияти инноватсионии субъектҳои иқтисодӣ ва давлат дар раванди такрористеҳсолӣ иборат мебошад.

Дар рисола категорияи "иқтидори инноватсионӣ", нақш ва аҳамияти он ҳамчун омили низомии рушди иқтисодӣ мушаххастар ва васеътар мавриди таҳқиқ қарор гирифтааст, ки гузаронидани таҳлили амиқи мафҳуми иқтидори инноватсиониро аз мавқеи макроиқтисодӣ тақозо намуд.

Дар шароити муосир муносибатҳои мавҷуда ба муаммоҳои ташаккулёбӣ ва истифодаи иқтидори инноватсионӣ характери фрагментарӣ ва ҳатто ихтилофнокро доро мебошад. Ҳамин тариқ, дар баъзе мавридҳо иқтидори инноватсионӣ ба иқтидори илмию техникӣ баробар карда мешавад, ё ки он ҳамчун миқдори муайяни иттилооти андӯхтшуда дар бораи корҳои илмию техникӣ, ихтироот, коркардҳои лоиҳавию конструкторӣ, намунаҳои техника ва маҳсулоти нав" муаррифӣ гардидааст[3]. Иқтидори инноватсионӣ ҳамчун "низоми омилҳо ва шароитҳои барои амалисозии раванди инноватсионӣ зарур"[4] таъбир карда мешавад, ки ба таври назаррас воқеиятро содда гардонида, соҳаи бакорбарии ин категорияи мураккабтаринро танг месозад.

---

[2]Комилов С.Дж., М.К.Файзуллоев, Проблемы становления и развития инновационного предпринимательства в Республике Таджикистан. Монография .-Душанбе: „Ирфон„ 2017 - 192с.

[3] Жиц Г.И. Инновационный потенциал. — Саратов.: Сарат. гос. техн. ун-т, 1999. — 164 с.

[4] Краюхин Г.А., Шабайкова Л.Ф. «Закономерности и тенденции инновационными процессами» СПБ.: СПбГИЭА, 1995.

Дар шарҳи иқтидори инноватсионӣ аксар вақт ба қобилияти соҳаҳои мухталифи иқтисодиёти миллӣ ба истеҳсоли маҳсулоти илмғунҷоише, ки ба дархостҳои бозори глобалии ҷаҳонӣ ҷавобгӯ ҳастанд, таъкид карда мешавад[5]. Дар ин маврид иқтидори инноватсионӣ шадидан ба сатҳҳои мушаххаси соҳавии иқтисодиёти миллӣ пайваст карда шудааст ва ин соҳаи бакорбарии онро маҳдуд месозад. Илова бар ин, аз ин замина намудҳои дигари инноватсияҳо: менеҷмент – инноватсия, сервис – инноватсия, консалтинг – инноватсия ва ғ., ки дар шароити бозор аз аҳамияти калон бархурдоранд, меафтанд.

Дар корҳои илмӣ зимни муайян намудани иқтидори инноватсионӣ таъкиди асосӣ ба ниҳодҳо ва шаклҳои он ё ба мушаххас намудани сатҳи инноватсионӣ (ширкат, соҳаи иқтисодиёт, иқтисодиёти миллӣ, иқтисодиёти глобалӣ) карда мешавад.

Дар кор таҳти мафҳуми иқтидори инноватсионӣ он ҳаҷм ва он сифати захираҳои иқтисодие фаҳмида мешаванд, ки онҳоро дар ҳар як давраи мушаххас ҷомеа метавонад бо мақсади рушди ояндаи пешрафтаи худ ба кор барад. Дар марҳилаи муосир ин захираҳо бояд (дар ин ё он андоза) байни чор сегментҳои асосии макронизом: илмию техникӣ, таҳсилотӣ, сармоягузорӣ ва иттиллотӣ тақсим шаванд. Дар натиҷаи сегментатсияи мазкур векторҳои ташаккулёбии иқтидори илмию техникӣ, таҳсилотӣ, сармоягузорӣ ва иттилоотӣ муайян гардида, маҷмӯи ин сегментҳо бошад иқтидори инноватсионии макронизомро ташаккул медиҳад.

Бинобар ин, муносибате, ки аз ҷониби муаллиф пешниҳод гардидааст, таҳти мафҳуми иқтидори инноватсионӣ на ҳамаи захираҳоеро, ки аз ҷониби ҷомеа дар рушди дурнамои худ истифода мебаранд, муайян месозад, балки танҳо ҳамон қисматеро муайян месозад, ки метавонад барои афзоиш додани ҳаҷмҳо ё беҳтарсозии сифати истеъмолоти ниҳоӣ истифода бурда шавад. Дар мавриди мазкур:

- сегменти илмию техникӣ пайдоиши инноватсияҳоро таъмин менамояд;
- сегменти таҳсилот ҷорикунии ибтидоӣ ва истеҳсоли минбаъдаи онро тавлид мекунад;
- сегменти сармоягузорӣ фаъолияти инноватсиониро бо олотҳои молиявӣ таъмин менамояд;
- сегменти иттилоотӣ ба пешбурди инноватсияҳо дар бозор ва мониторинги самараноки он имкон фароҳам меорад.

Дар ин замина ҳаҷми умумии иқтидори инноватсионии иқтисодиёти миллӣ ҳамчун натиҷаи маҷмӯии фаъолияти чор сегментҳои иқтидори инноватсионӣ: илм – таҳсилот – сармоягузориҳо – иттилоот муайян карда мешавад (расми 1).

Бинобар ин, муносибати методологие, ки дар таҳқиқ рушд дода мешавад, қодир аст ба таври муносиб на танҳо ин ё он муносибатҳо, балки

---

[5] Файзуллоев М.К. Оценка инновационного потенциала социально-экономического развития региона (статья)// Проблемы современной экономики: Евразийский международный научно-аналитический журнал. – 2013. – №3(47).-С. 369-373

ин ё он вазъиятҳоро инъикос намояд. Ин имкон медиҳад қонунияти рушди онҳо тавсиф дода шавад ва илова бар ин, самаранокии фаъолияти тамоми низомҳои иқтисодӣ дар маҷмӯъ муайян карда шавад.

Ҳамин тариқ, мафҳуми “иқтидори инноватсионӣ”, ба ақидаи мо, зарур аст ҳамчун қобилият ва омодагии низоми иқтисодӣ ба тағйир (трансформатсия) – и вазъи воқеъӣ ба вазъи нав бо мақсади қонеъ гардонидани талаботи мавҷуда ва ҷадидан бавуҷудояндаи субъект – навоввар, истеъмолкун, давлат, бозор ва ғ. - муайян карда шавад. Илова бар ин, бакорбарии самараноки иқтидори инноватсионӣ имконяити трансформатсияро аз қобилияти ниҳонӣ ба воқеияти аёнӣ (яъне аз як вазъи иқтисод ба вазъи дигар, масалан, аз иқтисодиёти анъанавӣ ба иқтисодиёти иттилоотӣ) имконият фароҳам меорад. Аз ин рӯ, иқтидори инноватсиониро метавон ҳамчун тавсифи моҳиятии қобилияти низоми иқтисодӣ ба трансформатсия, беҳтарсозӣ ва пешрафт таъбир кард.

Манбаъ: аз ҷониби муаллиф тартиб дода шудааст

Расми 1. Сохтори иқтидори инноватсионии низоми иқтисодӣ бо назардошти сегментҳои он

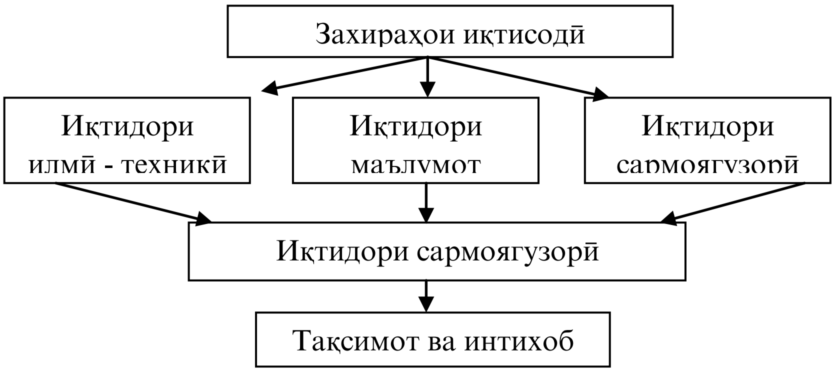

Манбаъ: *Аз ҷониби муаллиф тартиб дода шудааст.*

Расми 2. *Захираҳои иқтисодие, ки аз ҷониби ҷомеа дар рушди худ истифода мешавад*

Муқаррароти консепсияи Й. Шумпетерро таъбир намуда, метавон хулоса баровард, ки руши иқтисодӣ дорои нишондиҳандаҳои доимо динамикӣ буда, ба рушди иқтисодӣ бошад хислати дискретӣ хос аст. Аз ин ҷо метавон мавҷудияти тавсифоти фарққунандаи иқтидори инноватсионии рушдро (innovative potential of growth - IPD) аз иқтидори инноватсионии рушд (innovative development potential - IDP) фарқ кард. Минбаъд, ин

мавқеиятро рушд дода, метавон ба чунин хулоса омад, ки иқтидори инноватсионии рушд (IPD) ҳосила аз иқтидори инноватсионии рушд (IDP) мебошад ва онро метавон дар асоси тамсилаи аз ҷониби муаллиф ифодашуда ҳисоб кард:

$$F'idp(\sum_{i=1}^{i=1} xi) = Fipg(\sum_{i=n}^{i=1} xi)$$

Ба ин мантиқ пайравӣ карда, хусусияти дугонаи иқтидори инноватсионӣ зоҳир мешавад. Аввалан, он метавонад пешзаминаҳои рушди динамикӣ ва устувори иқтисодиро бунёд намояд.Баъдан, ҳангоми ба андозаи баланд расидани иқтидори инноватсионии рушд дар давраи кӯтоҳмуддат ва дарозмуддат онҳо метавонанд параметрҳои манфии иҷтимоию иқтисодӣ ва ассиметрияро дар иқтисодиёти алоҳида таъмин кунанд, ки бо сабаби таназзули иқтисодиёт, вайронашҷии уклади анъанавии технологӣ, афзоиши бекорӣ, пастравии сатҳи зиндагӣ ва даромадҳои аҳолӣ, таваррум, рукуд, стагфлятися ва ғ. рух медиҳанд.

Гуфтаҳои болоро дар рисола ҷамъбаст намуда собит карда шудааст, ки дар маънои васеъ иқтидори инноватсионӣ ҳамчун қобилияти низоми иқтисодӣ ба тарнсформатсия ва пешрафт, ва дар маънои танг – ҳамчун ҳаҷм ва сифати захираҳое, ки қобиланд рушди равандҳои инноватсиониро дар асоси фаъолноккунии фаъолияти инноватсионӣ таъмин намоянд, баромад мекунад.

Дар чаҳорчӯби натиҷаи дуюми илмӣ муносибати такрористеҳсолӣ ба фаҳмиши иқтидори инноватсионӣ ба кор бурда шудааст. Аз нуқтаи назари иқтисодӣ иқтидори инноватсионӣ бо ташаккулёбии шароити умумии такрористеҳсоли иқтисодиёти инноватсионӣ (СМИ) робита дорад. Дар навбати аввал ин имкон медиҳад,ки он ҳамчун омили рушди истеҳсолоти инноватсионӣ ба назар гирифта шавад.

Афзалиятҳои муносибати такрористеҳсолӣ ба фаҳмиши моҳияти иқтидори инноватсионӣ шароитро барои истифодабарии самарноки захираҳо ва технологияҳо асоснок намуда эҷод намуда, рушди муҳити рақобатию инноватсиониро ташвиқ мекунад, ба рушди иқтисодӣ дар стаҳҳои микро-мезо-ва макро низом муосидат менамояд. Қобилияти иқтисодиёти миллӣ ба ташаккул додан ва бакорбарии оқилонаю самаранокии сарвати андӯхашуда, меҳнати зинда ва моддигардонидашуда, омезиши оптималии он дар раванди истеҳсолот хусусияти моҳиятии вазъи иқтидори инноватсионӣ мебошад.

Бинобар ин, иқтидори инноватсионӣ - ин на танҳо захираҳои мавҷудаи фаъолияти инноватсионӣ, балки инчунин механизмҳои таъмини он мебошад.

Иқтидори инноватсионӣ, аз як тараф, қисмати иқтидори илмию техникӣ, аз тарафи дигар бошад, қисмати иқтидори иқтисодӣ мебошад, ки мавҷудияти амломатҳои бо ин низомҳо якҷинсаро тақозо дорад Иқтидори инноватсионӣ як қисмати иқтидори иқтисодӣ буда, ба эҷоди пешзаминаҳои умумии раванди такрористеҳсолӣ, шароити рушд ва рушди иқтисодӣ мусоидат намуда, ба сифати аломати назаррраси табиати иқтисодии онро муайянкунанда баромад мекунад.

Ҳамин тариқ, муносибати такрористеҳсолӣ ба фаҳмиши иқтидори инноватсионӣ имкониятҳои маблағгузории раванди ташаккулёбӣ ва татбиқии инноватсияҳоеро пешакӣ муайян месозад, ки дар робитаи мутақобилаи унсурҳои сохтории иқтидори ишорашуда кушода шуда, дар раванди навъи инноватсионии такрористеҳсол дарҷ мегарданд. Аз ин ҷо, робитаи мутақобилаи иқтидори инноватсионӣ бо рушд ва тараққиёти иқтисодӣ муайян мегардад, ки дар он дар асоси татбиқи иқтидори ишорашуда рушди босифати иқтисодӣ рушд ёфта, ба унсури муҳимтарини тараққиёти иқтисодӣ табдил меёбад.

Таҳқиқи гузаронидашуда аз мавқеъҳои нав боз як бори дигар собит месозад, ки рушди иқтисодӣ ва тараққиёти иқтисодӣ мафҳумҳои якмаъно нестанд. Рушди иқтисодӣ ҳаҷмноктар ва амиқтар буда, амалишавии он дар рушди босифати иқтисодӣ асос ёфтааст. Дар навбати худ, рушди босифати иқтисодӣ зимни ташаккулёбӣ ва истифодабарии самараноки иқтидори инноватсионии макронизоме имконпазир аст, ки рушдро дар асоси инноватсияҳо ва сифати нави омилҳои истеҳсолоти афзоиши ММД-и иқтидориро инъикоскунанда таъмин менамояд. Рушди босифати иқтисодӣ дар асоси иқтидори инноватсионӣ усутвории иқтисодиёти миллиро таъмин намуда, мустақилияти онро аз тағйири омилҳои вазъи савдо собит месозад. Аз ин ҷо афзалиятҳо ва унсурҳои сохтории рушди миллии иқтисодии Тоҷикистон бармеоянд, ки онҳоро метавон ба таври зерин ифода кард (расми 3):

Манбаъ: Аз ҷониби муаллиф тартиб дода шудааст

Расми 3. Афзалиятҳо ва унсурҳои сохтории рушди миллии иқтисодии Тоҷикистон

Дар чаҳорчӯби натиҷаи сеюми илмӣ такмили механизми идоракунии фаъолияти инноватсионӣ муайян карда шудааст

Дар шароити бозор тағйир ёфтани шароити объективии истеҳсолот, муносибатҳои тағйирёбии истеҳсолот, ки ба талаб такмили механизми идоракунии фаъолияти инноватсионӣ, ки аксари онҳо муносибатҳои ташкилию иқтисодӣ, ки ғайр муносибатҳоро дар раванди идоракунии нерӯи инноватсионӣ мебошанд.

Ҳамин тариқ, механизми идоракунии инноватсия дар шароити дигаргуншавии бозор системаи holistic, ки дар бар мегирад, plurality аз фишангҳои гуногуни ба ҳам алоқаманди, ҳамоҳангсоз ва танзими фаъолият ва рушди иқтисодиёт дар шароити ташаккул ва рушди нерӯи инноватсионӣ мебошад.

Мавҷудияти механизми чунин имконпазир танҳо он аст, ки ҳадафҳо барои татбиқи он, дар асл, ин механизми ташкилёфта вуҷуд дорад. Барои механизми идоракунии равандҳои ташаккули иқтидорҳои инноватсионӣ барои таъмини самарабахш, шароити муносиби иқтисодӣ ва ташкилӣ зарур аст[6].

Омӯзиши таҷрибаи таъсис ва фаъолияти механизмҳои монанд дар кишварҳои пешрафта нишон медиҳад, ки нақши давлат дар ҳалли зуҳур дар рафти мушкилоти табдили иқтисодӣ хеле баланд аст. Пеш аз ҳама, диққати давлат бояд ба ҳалли масъалаҳои иҷтимоию иқтисодӣ ва экологӣ бошад, таъсис додани заминаи ҳуқуқии самаранок ва барои иқтисоди бозаргонӣ, ташаккули низоми молиявӣ нерӯи илмӣ ва техникӣ, ки ба рушди илм бунёдӣ аст, ки ба рушди инноватсионии иқтисодиёти миллӣ ивазнашаванда.

Бояд қайд кард, ки сиёсати мутавозуни ва хуб фикр берун давлат дар раванди механизми идоракунии инноватсия мусоидат ба рушди иқтисодӣ ва самаранокии қувваҳои бозор дар иқтисодиёт, таъсиси ҷойҳои нави инноватсионӣ. Асос барои бунёди механизми идоракунии равандҳои ташаккулёбии иқтидорҳои инноватсионӣ дар зерҳои асосии зерин оварда шудааст:

- Равандҳои инноватсионӣ дар ҳаракати мунтазам ва тағйирёбанда, системаи идоракунандаи онҳо як блогро намояндагӣ мекунанд, ки дар он ҳамаи равандҳо бо ҳам алоқаманданд;
- идоракунии иқтидори инноватсионӣ бо зиддиятҳои дохилӣ, ки дар байни наврасон ва нав шинос мешаванд;
- Фаъолияти инноватсионӣ дар шаклҳои ташкилӣ, ки бо устувории муайян муайян карда мешавад;
- Низоми идоракунии иқтидори инноватсионӣ рушди босуръат ва мутаносиби иқтисодиётро таъмин мекунад;

---

[6] Комилов С.Дж., Алиева Г.Ш. Инновационный менеджмент. Учебник (дополненное и переработанное издание) на таджикском языке, ТГУ., Душанбе – 2016 г. 396 стр.

- идоракунӣ барҳам додани усули беиҷозат ба қабули қарорҳои инноватсионӣ ва гузаштан ба усулҳои муосир дар асоси дониш ва истифодаи имкониятҳои имконпазири имконпазир мебошад.

Механизме, ки дар ҳақиқат амал мекунад, ҳамеша мушаххас аст, зеро он ба ноил шудан ба ҳадафҳои мушаххас тавассути таъсири омилҳои муайян равона карда шудааст ва ин бо истифодаи захираҳои мавҷуда амалӣ карда мешавад.

Механизатсия ҳар вақт ҳалли инноватсионӣ бо ҳамоҳангсозии ҳамаи унсурҳои асосии он қабул карда мешавад.

Муносибатҳои механизмҳои идоракунии иқтидори инноватсионӣ дар фаъолияти дарозмуддат ва кӯтоҳмуддат. Ин гурӯҳбандӣ ба ҳадаф ва таҳияи он асос ёфтааст. Ҳамин тариқ, идоракунии стратегӣ бо ҳадафҳои дарозмуддат машғул аст, ва бо ин мақсад, дар ташаккули механизмҳои амалии дарозмуддат вобастагӣ дорад[7].

Муносибати системавӣ дар тафсири муосир имкон медиҳад, ки ташкилот, сифат ва самаранокии идоракунии иқтидори инноватсионӣ тақвият дода шавад. Муносибати системавӣ - фалсафаи идоракунӣ ва усули зинда дар иқтисодиёти бозорӣ мебошад[8].

Системаи идоракунии иқтидори инноватсионӣ метавонад ҳамчун системаи ташкилию технологӣ ифода гардад. Дар доираи имкониятҳои инноватсионӣ системаи идоракунии бояд чун системаи таълим ва қабули қарорҳои равона дастгирии рушд ва табдили ин бино ба як омили ҳалкунанда барои рушди устувори иқтисодиву иҷтимоии фаҳмида. Идоракунии инноватсионӣ вариантҳои зиёд дорад ин маънои онро дорад, маҷмӯи стандартҳо ва таркиби чандирӣ ва асолати аз шеваҳои гуногуни амал дар вазъияти махсус. Ҳамин тавр, идоракунии инноватсионӣ бояд ба дониши расмиёти стандартӣ, дар асоси қобилияти зуд ва дуруст арзёбӣ вазъи сиёсӣ ва иқтисодӣ дар кишвар, давлат ба ҷойи бозор ва мавқеи онро истеҳсол мол ва хизматрасонӣ, инчунин маҳорати касбии кормандони маъмурӣ.

Дар чаҳорчӯби натиҷаи ҷоруми илмӣ робитаи бевосита байни сатҳи иқтидори инноватсионӣ ва амнияти инноватсионӣ ҳамчун унсури муҳимтарини амнияти умумии иқтисодӣ муайян карда шудааст.

Вобастагии афзоишёбандаи рушди иқтисодӣ аз параметрҳои рушди инноватсионӣ, аз як тараф, ва ҳаракати бемайлон ба сӯи баланд шудани нақши таъмини иқтисодии амнияти миллӣ, аз тарафи дигар, аҳамияти таркиби инноватсиониро дар рушди иқтисодиёти миллӣ тақвият медиҳанд. Ба назари мо, имрӯз ба қисматҳо ҷудо кардан ва тафсили

[7] Комилов С.Дж. Основы формирования инновационной инфраструктуры национальной экономики //Материалы республиканской научно-практической конференции, Организационно-экономические основы формирования и развития инновационной экономики, 19мая 2017.
[8] Комилов С.Дж., Алиева Г.Ш. Инновационный менеджмент. Учебник (дополненное и переработанное издание) на таджикском языке, ТГУ., Душанбе – 2016.

амиқтари омили инноватсионӣ дар консепсияи умумии амнияти миллӣ, эҳтимолан, то таҳияи консепсияи худии амнияти инноватсионии давлат талаб карда мешавад.

Дар кор собит карда мешавад, ки коркарди консептуалии проблемаи амнияти инноватсионӣ дар марҳилаи анҷомнаёфта ва ба таври кофӣ номуайян қарор дорад. Ин, дар баробари бисёргиҳо, бо нокомилии коркарди проблемаи "тавозуни қувваҳо", симметрияҳо ва ассиметрияҳо дар соҳаи вобастагии мутақобилаи давлатҳо, ҷустуҷӯи нокофии арзишҳои остонавии истифодаи иқтидори инноватсионӣ робита дорад.

Дар таҳқиқоти бахшида ба проблемаҳои амнияти иқтисодии давлат дар фазои пасазшӯравӣ самтҳои илмӣ ташаккул ёфта, методологияи омӯзиши амнияти иқтисодӣ таҳия шуда, амалан дастгоҳи мафҳумӣ ва сохтори категорияи "амнияти иқтисодӣ" дар сатҳои макро ва микро ташаккул ёфтаанд[9]. Ягона чизе, ки ҳанӯз ақидаҳои олимон бо ҳам мувофиқ нестанд, – ин дар ҳамтобеиятии мафҳумҳо байни ҳамдигар ва иерархияи намудҳои амният мебошад. Ба мақсад мувофиқтар мешуд агар ба амнияти ҳарбӣ, озуқаворӣ, экологӣ, илмию техникӣ, технологӣ, иҷтимоӣ, демографӣ, нақлиётӣ амнияти инноватсионӣ илова карда шавад (расми 4).

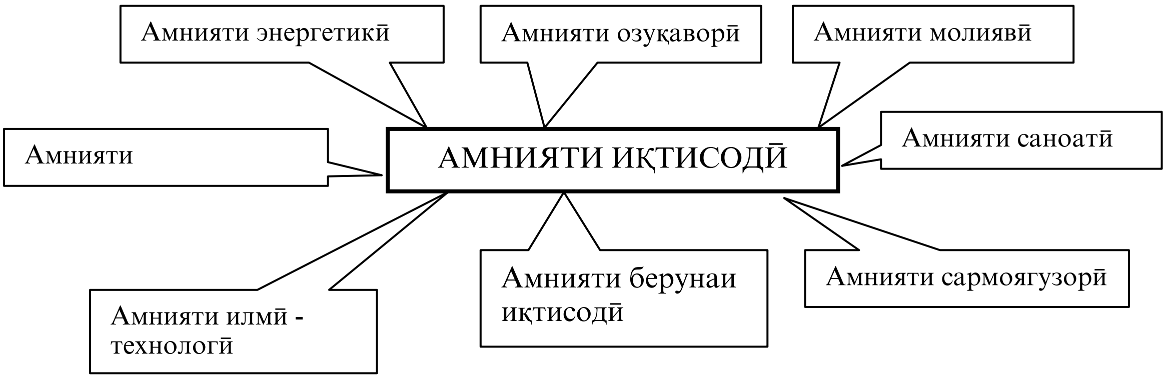

Расми 4. Таснифи намудҳои амнияти иқтисодӣ

Дар иқтисодиёти Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки дар он вазифаи сохтани низоми самараноки миллии инноватсионӣ (СМИ) гузошта шудааст, таъмини амнияти инноватсионӣ ба проблемаи актуалӣ таблил ёфтааст. Қайд мекунем, ки бисёре аз мутахассисон амнияти инноватсиониро бо амнияти илмию техникӣ ё технологӣ айният медиҳанд[10]. Бо назардошти он ки чархаи инноватсионӣ дар маънои том вазъи илм, техника ва технология, истеҳсолот ва бозорро инъикос менамояд, ва худи инноватсияҳо воситаи ноилшавӣ ба рақобатпазирии баланди иқтисодиёт мебошанд, амнияти инноватсиониро бояд ҳамчун қисми таркибии

---

[9] Файзуллоев М.К. Анализ современного состояния и перспективы развития инновационного потенциала национальной экономики// Вестник университета, 2016.№2(53)

[10] Файзуллоев М.К. Проблемы развития инноваций в Республике Таджикистан// Технологическая перспектива в рамках Евразийского пространства: новые рынки и точки экономического роста. Материалы 2-ой Международной научной конференции. Санкт-Петербург, 20-22 октября 2016 года. - СПб., Издательство Астерион, 2016. -470с.

амнияти иқтисодӣ шарҳ дод. Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон хароҷот барои илм аз буҷети давлатӣ дар динамикаи доимо афзоянда қарор дорад (ҷаддвали 1).

Ҷадвали 1.

Хароҷот барои илм аз буҷети давлатии ҶТ дар солҳои 2009 – 2016

	Солҳо							
	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
ММД ҶТ	2804,4	7706,9	20628,5	24707,1	30071,1	36163,1	40524,5	5,6
Хароҷот барои илм аз буҷети давлатии ҶТ	14,81	19,77	21,32	22,02	28,04	38,85	41,49	2,21
Ҳиссаи ММД дар илм (%)	0,12	0,11	0,10	0,089	0,093	0,107	0,102	0,136

Манбаъ: аз ҷониби муаллиф тартиб дода шудааст дар асоси - Солномаи омории Агентии омории назди Президенти ҶТ. – Душанбе, 2017. С. 15.

Дар асоси ин мулоҳизаҳо, ба мафҳуми амнияти инноватсионӣ бояд ду зернизомҳои бо ҳамдигар муртабит ва ҳамдигарро пурракунанда шомил кард:

- зернизоми объектҳои амнияти инноватсионӣ: илм ва кадрҳо, техника ва технология, маҳсулот ва хизматрасонӣ, фурӯш ва истифодаи тиҷоратӣ;
- зернизоми хизматрасон: сармоягузориҳо, идора (менеҷмент), маркетинг.

Тибқи таркиботи номбаршуда, категорияи амнияти инноватсионӣ комплексӣ буда, бояд ҳамчун низом ба назар гирифта шавад. Дар айни замон комилан равост, ки ҳар яке аз ҷузъҳо ба таври алоҳида (ҳамчун унсури таркибӣ) мавриди таҳлил қарор гирад. Таҳти амнияти инноватсионӣ, ба назаари мо, бояд вазъи маҳфузияти иқтисодиёте фаҳмида шавад, ки зудҳаракатӣ ва рақобатпазирии натиҷаҳои фаъолияти инноватсионӣ, ҷорикунии ин натиҷаҳо дар фаъолияти истеҳсолӣ, таъмини қобилияти иқтисодиёт ба рушди устувор ва муҳофизат аз омилҳои манфии бозорҳои глобалии ҷаҳониро таъмин менамояд.

Дар чаҳочӯби натиҷаи панчуми илмӣ омилҳое муайян карда мешаванд, ки ба ташаккулёбии иқтидори инноватсионӣ мусоидат намуда маҳдуд месозанд, ва чун натиҷа, ба инкишоаи босифати иқтисодиёти Тоҷикистон дар чаҳорчӯби сохтани СМИ – и самаранок амалкунанда таъсир мерасонанд.

Вазъи кунунии иқтисодиёти миллӣ маҳдуднокии манбаъҳои маблағгузории фаъолияти инноватсионӣ, ташаккулнаёфтагии бозори инновастияҳоро нишон медиҳад. Илова бар ин, чунин вазъ ба мавҷудияти "гурӯҳҳои фишор" – и бевосита ба боқӣ мондани конфигуратсияи иқтисодиёти анъанавӣ манфиатдор мусоидат менамояд.

Пайвастагии "гурӯҳҳои фишор" бо бюрокартияи бисёрқабата ба монеаи душворгузари рушди инноватсионии иқтисодиёти миллӣ табдил меёбад. Дар ташаккулёбии самараноки иқтидори инноватсионии иқтисодиёти миллӣ нақши калонро сифати институтҳои давлатӣ мебозад.

Ба онҳо, пеш аз ҳама, ошкорбаёнӣ ва ҳисоботдиҳӣ, суботи сиёсӣ, самаранокии кори ҳукумат, сифати қонунгузорӣ, дараҷаи волоияти қонунҳо, сатҳи коррупсия мансубанд.

Ҷадвали 2[11].

Таҳлили муқоисавии индикаторҳои сифати институтҳои давлатӣ

Кишварҳо	Ошкорбаёнӣ ва ҳисоботдиҳӣ	Суботи сиёсӣ	Кори ҳукумат	Сифати қонунгузорӣ	Сатҳи волоияти қонунҳо	Сатҳи коррупсия
Шветсия	1,5	1,1	1,9	1,6	1,9	2,2
Финляндия	1,4	1,3	1,9	1,5	1,8	2,3
Швейтсария	1,4	1,2	2,0	1,6	1,8	2,1
ИМА	1,1	0,5	1,6	1,5	1,6	1,5
Тайван	0,7	0,7	0,8	1,0	0,7	0,5
Дания	1,4	1,0	2,1	1,8	1,9	2,3
Канада	1,4	1,0	1,9	1,6	1,8	2,0
Кореяи Ҷанубӣ	0,5	0,4	1,2	0,7	0,7	0,4
Италия	0,9	0,4	0,3	0,9	0,4	0,1
Россия – мақоми 91	- 097	-0,62	-0,32	-0,56	-0,91	-0,98
Украина	-	-	-	-	-	-
Тоҷикистон – мақоми 114	- 1,32	-0,74	- 0,88	-0,97	- 1,12	- 0,99
Чад – мақоми 156	-	-	-	-	-	-

Нақши назаррасро дар рушди низоми иқтисодӣ ташаккул ва тақвияти иқтидори инноватсионӣ - категорияе, ки падидаи фаъолияти инноватсиониро инъикос менамояд, мебозад. Бо мақсади муайян намудани андозаҳои оқилонаи иқтидори инноватсионии низоми макроиқтисодӣ ва муайян намудани арзёбиҳои саҳеҳи таъсири он ба рушди иқтисодиёти миллӣ зарур аст ҳамаи омилҳои муҳимме, ки динамкаи онро пешбинӣ мекунанд, дақиқан муайян карда шаванд.

Дар рисола, дар асоси таҳқиқи равандҳои инноватсионӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон, омилҳои зерин муайян карда шудаанд, ки дар чаҳорчӯби иқтидори инноватсионӣ ба ин равандҳо мусоидат намуда, онҳоро маҳдуд месозанд (ҷадвали 3).

Ҷадвали 3.

---

[11] **Постоева М.И.** Влияние сырьевой модели экономики на структуру занятости //Вестник Московского университета. Серия: Экономика, 2014. - №2.

Омилҳое, ки ба равандҳои инноватсионӣ мусоидат менамоянд ва монеа эҷод мекунанд

Низоми омилҳо	Мусоидаткунанда	Монеъшаванда
Ҳуқуқӣ ва сиёсӣ	Пойгоҳи қонунгузорӣ (аз ҷумла имтиёзҳо) – е, ки фаъолияти инноватсиониро ташвиқ менамояд, дастгирии давлатии инноватсияҳо.	Маҳдудиятҳо ва мамнӯъиятҳо аз ҷониби қонунгузории зиддиинҳисорӣ, андозӣ, истеҳлокӣ, патентию литсензионӣ.
Технологӣ ва иқтисодӣ	Захираи воситаҳои моддию техникӣ, технологияҳои пешрафатаи иқтибосшуда ва худӣ,мавҷудияти инфрасохтори хоҷагидорӣ ва илмию техникӣ.	Мавҷуд набудан ё норасоии маблағҳо барои сармоягузории лоиҳаҳои инноватсионӣ, заифии пойгоҳи моддӣ ва илмию техникӣ, норасоии қудратҳои захиравӣ, бартарияти манфиатҳои истеҳсолоти ҷорӣ.
Идоракунӣ ва ташкилӣ	Инъитофпазирии сохтори ташкилӣ, сабки демократии идоракунӣ, афзалият доштани ҷараёнҳои уфуқии иттилоот, худбанақшагирӣ, равоии тасҳеҳот, тамаркуззудоӣ, худмухторӣ, ташаккулёбии гурӯҳҳои мақсадноки касбӣ	Сохтори ташкилии таҳкимёфтаи корхонаҳо дар иқтисодиёти миллӣ, тамаркуз, сабки авторитарии идоракунӣ, афзалияти ҷараёнҳои амудии иттилоот, канорагирӣ, мушкилии ҳамкориҳои байнисоҳавӣ ва байниташкилотӣ, сахтгирӣ дар нақшагирӣ, самтгирӣ ба бозорҳои ташаккулёфа, самтгирӣ ба судоварӣ, мураккабии мутобиқсозии манфиатҳои субъектҳои фаъолияти инноватсионӣ
Фарҳангӣ, мафкуравӣ ва ичтимоию психологӣ	Ҳавасмандкунии маънавии субъектҳои раванди инноватсионӣ, эътирофи ҷамъиятӣ, имконияти худтатбиқкунӣ, озодшавӣ аз меҳнати эҷодӣ. Фазои озоди психологию инноватсионӣ	Муқобилият ба дигаргуниҳо ва тағйироте, ки боиси оқибатҳои тағйири статуси касбӣ мешаванд, ҷустуҷӯи кори нав, бозсозии кор, бозсозии фаъолияти собитшуда, халалдоршавии стереотипҳои рафтор ва анъанаҳои ташаккулёфта, тарс аз номуайянӣ, хавф аз варшикастагӣ

Ҳалли проблемаҳои таъмини рақобатпазирии баланди молҳо ва хизматрасонии соҳибкоронии ватанӣ, ҷустуҷӯ ва азхудкунии мавзеъҳои нави бозорӣ, пешниҳоди инноватсияҳо ба бозори ватанӣ ва ҷаҳониро метавон танҳо ба шарти рушди иқтисодиёти миллӣ тибқи сенарияи инноватсионӣ, эҳё ва кушодани иқтидори инноватсионӣ ва илмию инноватсионии минтақаҳо ва тамоми давлат дар маҷмӯъ, ҳавасмандгардонии фаъолнокии инноватсионии субъектҳои хоҷагидории тамоми шаклҳои моликият ноил шуд.

Яке аз унсурҳои таркиби сохтории иқтидори инноватсионӣ дар сатҳи макроиқтисодӣ, инчунин омили муассири рушди усутвори он иқтидори илмии он мебошад. Арзёбии муқоисавии иқтидори илмӣ бо мақсади

дурнамоҳои муайяни воқеии рушди иқтисодиёти минтақавӣ, муайян намудани "ҷойҳои танг", коркарди тадбирҳои муассир барои ҳавасмандгардонии фаъолнокии илмӣ ва инноватсионии ҳамаи субъектҳои раванди инноватсионӣ зарур аст.

Ҷадвали 4.

Миқдори муассисаҳо, ташкилотҳои амалкунандае, ки корҳои илмию техникиро дар Ҷумҳурии Тоҷикистон дар давоми солҳои 2009 – 2016 иҷро мекунанд.

Минтақаҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон	Солҳо							
	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Ҷумҳурии Тоҷикистон	54	56	55	56	54	60	60	63
Вилояти Суғд	6	5	5	5	5	5	5	4
Вилояти Хатлон	2	5	5	5	5	5	5	4
ВМКБ	3	3	3	3	3	3	3	3
ш. Душанбе	41	42	41	42	39	45	45	50
НТҶ	2	1	1	1	2	2	2	2

Манбаъ: аз ҷониби муаллиф тартиб дода шудааст дар асоси: Солномаи омории Агентии омории назди Президенти ҶТ. – Душанбе, 2017. С. 70.

Таҳлили макроиқтисодии инноватсиянокии иқтисодиёт дар динамикаи такомулӣ (бо афзалияти ҷанбаи замонии таҳлил) нишон медиҳад, ки иқтидори инноватсионӣ дар иқтисодиёти Тоҷикистон дар давраи гузариш ба муносибатҳои бозорӣ ба таври назарнорас истифода бурда мешавад. Ин, пеш аз ҳама, дар мавҷуд набудани тамсилаи дақиқ ва санҷидашудаи нодири миллии эҷоди иқтисодиёти инноватсионӣ, рушди заифи асосҳои қонунгузорию институтсионалии иқтисодиёти донишҳо, сатҳи пасти индустриалии рушди иқтисодиёт дар муқоиса бо иқтисодиёти тоталитарӣ, нигаронидани заифи сармояи инсонӣ ба навовариҳо, мавҷуд набудани ҷузъҳои бисёри инфрасохтор ва муҳити инноватсионӣ зоҳир мешавад. Илова бар ин, сатҳи пасти истифодабарии иқтидори инноватсионии ҷумҳурӣ бо мавҷудияти "гурӯҳҳои фишор" – и муайян, ки дар вуҷуд доштани конфигуратсияи иқтисодиёти анъанавӣ сахт манфиатдоранд, робита дорад. Онҳоро сатҳи моддӣ ва мақоми худ дар ҷомеа қаноатманд мегардонад. Манбаи татбиқи манфиатҳои онҳо даромадҳои ғайримеҳнатӣ ва иқтисодиёти сиёҳ мебошанд. Агар ин "гурӯҳҳои фишор" ба элитаи сиёсӣ наздик бошанд, он гоҳ гузаронидани ғояи эҷоди иқтисодиёти инноватсионӣ бисёр душвор аст, зеро паси сар намудани "status-gwo" имконнопазир аст. Ва дар ин маврид, иқтидори инноватсионӣ дар ҳолати статика, ба истисноии рушди динамикии он, қарор хоҳад гирифт.

Дар чаҳорчӯби натиҷаи шашуми илмӣ зарурати иштироки давлатӣ дар ташаккул додани иқтидори инноватсионӣ дар шароити иқтисодиёти суструшдёфта, ки бо хароҷот ва хатарҳои баланд ҳамроҳӣ доранд, муайян карда шудааст. Сатҳҳои афзалиятноктари дахолати давлатӣ ба фаъолноккунии равандҳои инноватсионие, ки ба тезонидан ва динамикаи босифати нишондиҳандаҳои макроиқтисодии Ҷумҳурии Тоҷикистон нигаронида шудаанд, муайян карда шудаанд.

Ба таври классикӣ дар соҳаи инноватсионӣ дар шароити ислоҳоти бозорӣ субъектҳои раванди инноватсионӣ инҳоанд: давлат (мақомоти ҳокимият), сармоягузорҳо, навоварҳо, истеъмолкунандагон ва инфрасохтори ёрирасон. Иштирокчиёни раванди инноватсионӣ бо мушкилоти зерин дучор мешаванд – навоварҳо сармоягузорҳо ва истеъмолкунандагонро ҷустуҷӯ карда, ба кумаки инфрасохтори ёрирасон эҳтиёҷ доранд; сармоягузорҳо ба арзёбии пешакӣ ва коркарди инфрасохтори ёрирасонро ҷалб намуда, натиҷаҳоро дар истеъмолкунандагон месанҷанд ва танҳо баъд аз ин дар назди интихоби сармоягузории навоварҳо қарор мегиранд; истеъмолкунандагон дар бораи навоввоарҳо хабар надоранд ва ба кумаки инфрасохтори ёрирасон эҳтиёҷ доранд; инфрасохтор ба сармоягузорҳо, навоварҳо ва истеъмолкунандагон хизмат мерасонад. Ба давлат нақши танзимкунанда дар ин раванд ҷудо карда мешавад (расми 4).

Сохтори соддакардашудаи таъсири мутақобилаи иштирокчиёни раванди инноватсионӣ

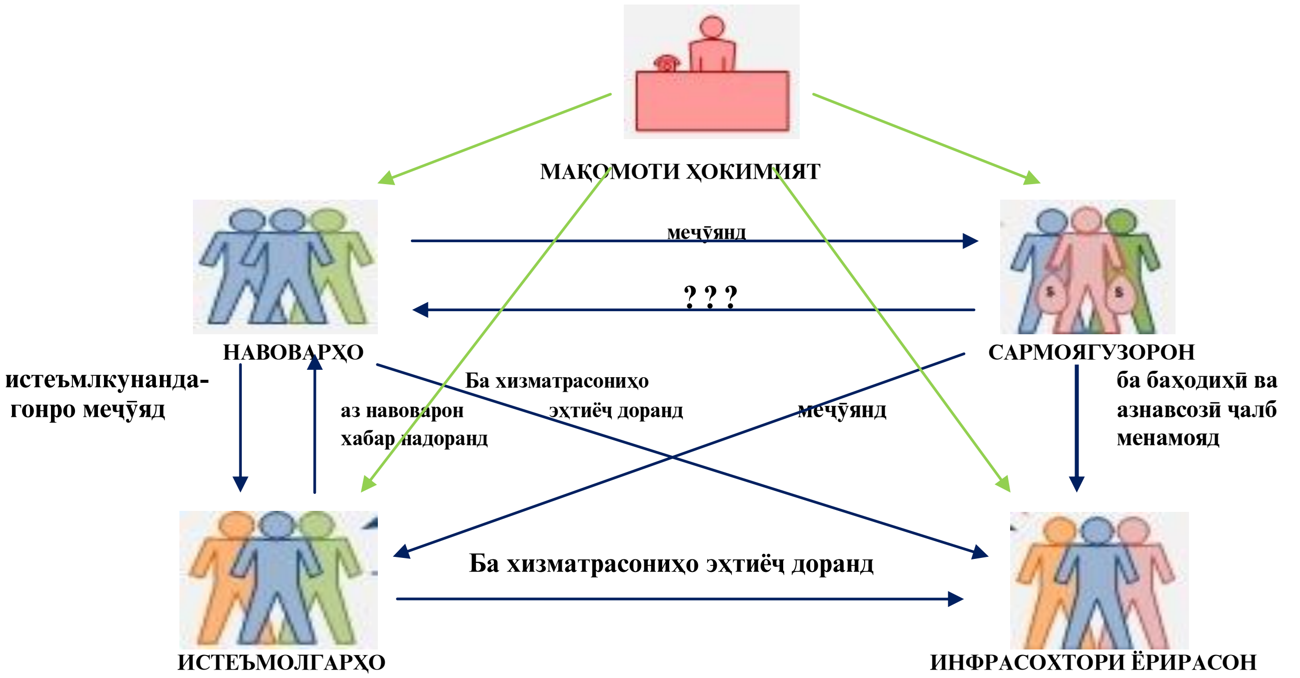

Расми 4. Сохтори соддакардшудаи ҳамкории иштирокчиёни раванди инноватсионӣ

Ба ақидаи мо, дар воқеиятҳои мавҷуда ба вазифаи муҳим ва аввалиндараҷаи сиёсати инноватсионии ҶТ бояд нигоҳдорӣ ва фаъолноккунии иқтидори инноватсионӣ табдил ёбанд. Аз ин рӯ, моҳияти асосии сиёсати иқтисодии кишвар бояд аз акуталикунонии ин имкониятҳо, ташаккул додани механизмҳои татбиқи онҳо, эҷоди низоми тадбирҳои мушаххас барои азнавсамтгирии иқтисодиёти миллӣ ба иқтисодиёти инноватсионӣ иборат бошад. Ҳисобкуниҳо нишон медиҳанд, ки зимни сиёсати дурусти иқтисодӣ захираҳои мавҷуда имкон медиҳанд баровардани иқтисодиёти Тоҷикистон аз бӯҳрон ба вектори

рушди устувори босифати иқтисодӣ бо суръати на камтар аз 7% дар як сол ва бештар таъмин карда шавад ва аз нисфи бештари афзоиш метавонад аз ҳсоби истифодаи самараноки иқтидори инноватсионӣ таъмин карда шавад. Дар ин ҷо махсусан баланд бардоштани сатҳи фаъолнокии инноватсионӣ, таҷдид ва модернизатсияи истеҳсолот дар асоси ҷорикунии васеи технологияҳои навтарин, бакорбарии пурратари иқтидори мавҷудаи инноватсионӣ ва баланд бардоштани самаранокии танзими давлатии иқтисодиёти бозорӣ муҳим мебошанд. Ба ғайр аз ин, маҷмӯи тадбирҳо бояд шомили зерин бошад: бакорбарӣ ва истифодаи самараноки васоитҳои андозӣ, истеҳлокӣ, зиддинҳисорӣ ва патентӣ тавассути ҷудо кардани субсидияҳои гуногунсоҳашуда ва пешниҳоди имтиёзҳо; тақсимоти захираҳои давлатӣ (фармоишҳо, грантҳо, қарзҳо) байни соҳаҳои мухталифи таҳқиқот ва коркардҳои илмӣ вобаста ба сохтори афзалиятҳои давлатии илмӣ ва инноватсионӣ; баланд бардоштани нуфузи корманди илмию педагогӣ; дастгирии соҳибкории хурди инноватсионӣ; таъмини фаъолият ва гардиши дороиҳои ғайримоддӣ; ҳавасмандгардонии шарикии давлатию хусусӣ дар соҳаи инноватсионӣ; ҳавасмандгардонии ҳамкории бизнес ва илм, ҳамгироии кишвар ба шабакаҳои байналмилалии инноватсионӣ; ташаккул додани шабакаҳои дохилии инноватсионӣ[12].

Натиҷаҳои таҳқиқ дар бораи мавҷуд будани шароит ва имониятҳои ибтидоӣ барои ташаккули фаъоли иқтидори инноватсионӣ ва ҷалби он ба СМИ далолат мекунанд. Мушкилоти аз коркарди маҷмӯи тадбирҳо оид ба ҳавасмандгардонии ҳамкории ҳамаи субъектҳо –иштирокчиён) – и раванди инноватсионӣ иборат буда, бо фаъолнокшавии онҳо иқтидори инноватсионии Тоҷикистон низ такмил хоҳад ёфт.

Таҳлили иқтидори инноватсионӣ дар сегментҳои асосии иқтисодиёти миллии ҶТ як қатор соҳаҳои "ҳассос" – ро нисбат ба равандҳои инноватсионӣ нишон дода, мутобиқшавии иқтисодиётро ба навъи инноватсионии рушд имконпазир менамояд. Ба онҳо комплекси энергетикӣ, металлургияи ранга, КАС (бо шомили саноати озуқаворӣ), сохтмон ва коммуникатсия, нақлиёт, алоқа ва телекоммуникатсия, саноати сабук ва ғ. мансубанд. Арзёбии "ҳассосияти инноватсионӣ" – и сегментҳо дар асоси баҳисобгирии захираҳои ашёи хом ва моддию техникӣ, технологияҳо, фаъолнокии инноватсионӣ, таъсирпазирии инноватсионӣ, фазои инноватсионӣ ва муҳити рақобатӣ гузаронида шуд. Тавассути методикаи арзёбии интегралии рейтингии ҳар яке аз сегментҳо (расми 5) бо формулаи:

$$\boldsymbol{R} = \sqrt{x_1^2 + x_2^2 + \ldots + x_n^2} \qquad (1)$$

[12] «Барномаи рушди инноватсионии ЧТ дар солхои 2011-2020». Карори Хукумати ЧТ тахти №227 аз 30.04. 2011 сол.

ҳисоб карда шуда, таъсири омилҳои алоҳида ба равандҳои инноватсионӣ дар соҳаҳои иқтисодиёти Тоҷикистон муайян карда мешаванд.

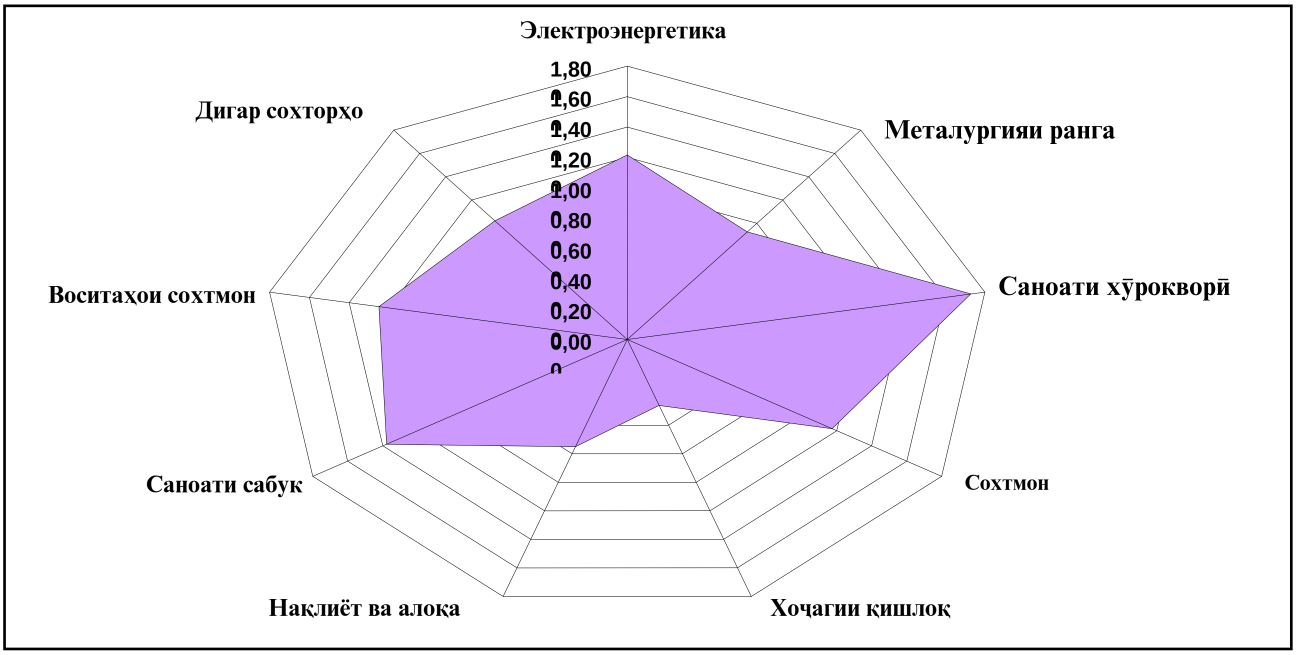

Расми 5. Арзёбии “ҳассосияти инноватсионӣ” – и соҳаҳои иқтисодиёти ҶТ

Таҳти таъсири инноватсиҳо бештар саноати озуқаворӣ ва сабук, истеҳсоли масолеҳи сохтмонӣ, комплексҳои энергетикӣ ва сохтмонӣ қарор доранд. Маҳз онҳо, зимни коҳишёбии арзиши аслӣ ва энергияғунҷоиши маҳсулот, бояд “локомотивҳо” – и СМИ – и Тоҷикистон бошанд.

Дар хотимаи кор дар асоси таҳлили назариявии раванди ташаккулёбии иқтидори инноватсионӣ, ки ҳамчун шарти рушди босифати иқтисодиёти миллӣ дар шароити ташаккулёбии муносибатҳои бозорӣ ба назар гирифта мешавад, хулосаҳои зерин бароварда шуданд:

1. Проблемаи ташаккул додани иқтидори инноватсионӣ ва моҳияти иқтисодии он мураккаб, бисёрҷанба буда, ба омӯзиши минбаъда ниёз дорад. Дар ҷараёни таҳқиқ моҳият, мафҳуми “фаъолияти инноватсионӣ” дақиқ карда шуда, сохтор ва намудҳои он, ки барои тавсифи пурраи иқтидори инноватсионӣ ва коркарди тавсияҳои мушаххаси илмию амалӣ барои ташаккул додан ва истифодаи самараноки он асос мебошанд, муайян карда шуданд.

2. Ташаккул додани тамсилаи инноватсионии рушди иқтисодӣ вазифаи калидии ҳар як давлат буда, аз ҳалли он муваффақияти кишвар дар давраҳои миёна – ва дарозмуддат вобаста мебошад, ва ба сифати яке аз омилҳои таъмини амали фаъоли ин тамсила метавонад сармояи венчурӣ баромад кунад. Дар робита ба ин, зарурати рушди муносибатҳои шарикӣ дар амалисозии бизнеси венчурӣ, нақши давлат ва ҷомеа дар равандҳои танзим, ташвиқ ва ҳамоҳангсозии таъмини амсилаи инноватсионии иқтисодиёти ватанӣ дар ҳамаи сатҳҳои он ба таври назаррас афзоиш меёбад.

3. Идоракунии равандҳои ташаккулёбии иқтидорҳои инноватсионӣ ҳамчун шакли ташкилию технологӣ пешниҳод карда мешавад. Дар доираи системаи идоракунии иқтидорҳои инноватсионӣ бояд системати омодагӣ ва қабули қарорҳо, ки барои дастгирӣ ва тағйирёбии ин иқтидор ба омили

муҳими рушди устувори иҷтимоиву иқтисодӣ равона карда шудаанд, бояд фаҳманд. Ҳамин тариқ, идоракунии инноватсионӣ бояд дар асоси усулҳои усули стандартӣ, қобилияти зуд ва боэътимоди вазъи сиёсию иқтисодии ҷумҳурӣ, вазъи бозори, макон ва мавқеи молу хизматрасониҳо, инчунин қобилияти касбии кормандони роҳбарикунанда баҳо дода шавад.

4. Дар раванди ташаккулёбии СМИ дар шароити заминагузории муносибатҳои бозорӣ табирҳои пешгирикунандаи амният заруранд, ки ба сифати ядрои он таҳия ва бакорбарии стратегияи амнияти инноватсионӣ баромад мекунад. Сухан дар бораи ҳимояи иқтисодиёт меравад, ки зудҳаракатӣ ва рақобатпазирии натиҷаҳои фаъолияти инноватсионӣ, ҷорикунии он ба фаъолияти истеҳсолӣ, баланд бардоштани қобилияти иқтисодиёт ба рушди устувор ва ҳимоя аз омилҳои манфии бозорҳои глобалии ҷаҳониро кафолат медиҳад.

5. Тоҷикиситони муосир дар марҳилаи ибтидоии эҷоди иқтисодиёти инноватсионӣ қарор дорад. Ҳоло зарурати тасҳеҳи Барномаи рушди инноватсионии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2011 – 2020, ки аз ҷониби давлат қабул шудааст, бо назардошти имкониятҳои пайдошудаи бартараф намудани омилҳои маҳдудкунанда (боздоранда) – и истифодаи иқтидори инноватсионӣ ва тақвият (фаъолноккунӣ) – и омилҳои амалкунандае, ки ба тезонидани рушди иқтисодии кишвар мусоидат менамоянд, вуҷуд дорад.

6. Маҷмӯи амалҳои давлатие, ки ба ташаккул, такмил ва фаъолноккунии иқтидори инноватсионии Ҷумҳурии Тоҷикистон дорои хусусияти низомвӣ буда, бояд шомили тадбирҳои зерин бошад: ба таври назаррас баланд бардоштан ва тақвият додани нуфузи мутаххассисони илмию педагогӣ, ҳавасмандгардонии андозии бизнес-сохторҳои инноватсионии ҳамаи шаклҳои моликият, дастгирии воқеии давлатии соҳибкории хурду миёнаи инноватсионӣ, таъмини гардиш ва амали самараноки дороиҳои ғайримоддӣ.

III. ***Мазмуни асосии рисолаи номзадӣ дар чунин нашрияҳо дарҷ ёфтааст:***

- дар мақолаҳои маҷаллаҳои илмии тақризшавандаи КОА – и ФР:

1. Анализ интенсивного (инновационного) и экстенсивного экономического роста в условиях переходной экономики// Вестник Таджикского Национального Университета. - 2012. - №2/6 (95). -0,5 п.л.

2. Теоретические аспекты инновационного роста в переходных экономиках государств постсоветского пространства // Вестник Чувашского государственно-педагогического университета им. И.Я. Яковлева. Серия «Гуманитарные и педагогические науки». -2013. - № 1(77). - С. 54-59.

3. Особенности инновационной деятельности в условиях трансформации экономических систем //Вестник Педагогического Университета.- 2014. - №1 (57). - 0,6п.л.

4. Опыт постиндустриальных государств по инновационному экономическому развитию и их применение в современных условиях РТ // Вестник Таджикского Национального Университета. - 2014. - №9 (73). - 0,4 п.л.

5. Теоретические аспекты инновационного подхода к решению проблем института интеллектуальной собственности в условиях вступления в ВТО // Вестник Педагогического Университета. - 2015. - №1 (62-2). - С 181-187.

6. Инновационная концепция национальной безопасности как элемент стратегии формирования государственной таможенной политики Республики Таджикистан//Таджикистан и современный мир: Вестник ЦСИ при Президенте РТ.2016.№1(51).-С72-79.

7. Анализ формирования инновационного потенциала Республики Таджикистан и его влияние на экономическое развитие//Экономика Таджикистана. 2016. №4. – С86-90.

- маҷаллаҳои илмӣ, маводи конференсияҳо, симпозиум ва семинарҳои илмӣ:

8. Оценка современных природоохранных мероприятий и инновационный потенциал энергосберегающих технологий//Материалы Республиканской научно-практической конференции «Современные технологии в электроэнергетике и промышленности». Худжанд. – 2012. - С. 23-29.

9. К вопросу изучения теоретических основ инновационного роста в условиях трансформации//Ученые записки (серия – естественные и экономические науки). - Худжанд. – 2012. - № 3(22). - С. 54-58.

10. Теоретические основы экстенсивного экономического роста в переходных экономиках постсоветского пространства и перспективы интенсификации (внедрение инновационных форм экономического развития)//Ученые записки (серия – естественные и экономические науки). – Худжанд. – 2012. № 4(23). - 0,4 п.л.

11. Анализ формирования инновационного потенциала предприятий лёгкой промышленности в условиях переходной экономики//Материалы международной научно-практической конференции «Проблемы и пути развития легкой промышленности Таджикистана». Худжанд. – 2013.- С 233-242.

12. Инновационные аспекты рационального природопользования (в соавторстве)//Ученые записки (серия – естественные и экономические науки). –Худжанд. – 2013. № 2(25). – 0,3 п.л.

13. Инновационные факторы и предпосылки устойчивого развития экономики (в соавторстве)//Ученые записки (серия – естественные и экономические науки). – Худжанд. – 2013. - № 2(25). – 0,4 п.л.

14. Методика формирования инновационного потенциала трудовых ресурсов финансового рынка в условиях переходной экономики (в соавторстве)//Материалы международной научно-практической конференции «Человеческое развитие как фактор устойчивости Региональной экономики». – Худжанд.- . С 237-244.

15. Генезис теоретических концепций инновационного развития// Материалы научно-практической конференции «Формирование и устойчивое развитие экономики Республики Таджикистан» (23-30 апреля 2013 года). Институт экономики и торговли Таджикского государственного университета коммерции. – Худжанд, 2013- 0,5 п.л.

16. Теория и практика инновационного экономического развития// Сборник статей «Экономика и развитие общества». – Худжанд. – 2013. - С. 270-276.

17. Актуальные вопросы энергетической безопасности: - стратегия инновационного подхода//Материалы научно-практической конференции «2013 год Международного Водного Сотрудничества». Институт энергетики Министерства энергетики и промышленности Таджикистана. – Курган-Тюбе, 2013- 0,69 п.л.

18. Реалии и инновационные перспективы развития высокогорных областей национальной экономики//Материалы международной научно-практической конференции «Памир: актуальные проблемы и научно-техническое развитие». Хорогский государственный университет им. М. Назаршоева. – Хорог. - 2013. - 0,18 п.л.

19. Анализ совершенствования рыночной инфраструктуры в контексте формирования инновационного потенциала переходной экономики (в соавторстве)//Материалы международной научно-практической конференции «Геополитическая стратегия инновационных ресурсов: проблемы и перспективы развития». Худжанд, 23-26 апреля 2013 год. Худжанд. - С 272 – 278. – 0.4 п.л.

20. Совершенствование инновационной политики хозяйствующего субъекта в сфере услуг регионального потребительского комплекса (в соавторстве)//Сборник статей «Проблемы устойчивого роста экономики Республики Таджикистан» (том 3). Худжанд. – 2014. - С.172-178 – 0,3п.л.

21. Зарубежные модели инновационного экономического развития и особенности их адаптации в современных условиях переходного периода Таджикистана//Сборник статей по материалам Седьмой международной научной конференции «Инновационное развитие экономики России: междисциплинарное взаимодействие». МГУ имени М. Ломоносова, экономический факультет,16-18 марта 2014 год. – Москва. - С 297- 303.

22. К вопросу изучения теоретических основ инновационного роста в условиях трансформационной экономики//Сборник статей профессоров преподавателей и молодых учёных экономических факультетов ХГУ имени академика Б.Гафурова.- Худжанд. - 2014. – 0,4 п.л.

23. Ресурсный потенциал как системный фактор комплексного социально-экономического развития национальной экономики//Ученые записки. Естественные и экономические науки. Худжандский государственный университет им. академика Б.Гафурова. – Худжанд. - 2014. - № 4 (31) – 0,5 п.л.

24. Особенности инновационных теорий и их взаимосвязь с экономическим ростом в условиях Республики Таджикистан//Сборник статей профессоров преподавателей и молодых учёных экономических факультетов ХГУ имени академика Б.Гафурова «Проблемы устойчивого роста экономики Республики Таджикистан». – Худжанд. - 2015. – 0,4 п.л.

25. Генезис инновационного развития социально-экономических систем и методология их оценки//Материалы республиканской научно-практической конференции «Экономика и перспективы развития возобновляемых источников энергии в Республике Таджикистан». г. Худжанд, 12-13 ноября 2015. – Худжанд. – 2015. - С 276-281. –0,5 п.л..

26. Анализ формирования инновационного потенциала Республики Таджикистан и его влияние на экономическое развитие//Материалы Республиканской научной конференции «Индустриально-инновационные предпосылки формирования и развития экономики Республики Таджикистан». г. Душанбе, 20-23 ноября 2015. – Душанбе. – 2015. – 0,4 п.л.

27. Зарубежный опыт формирования и функционирования эффективной системы национальной безопасности – инновационный аспект//Материалы научно-исследовательской конференции ОБСЕ ПКРС по трансграничным вопросам «Внедрение инновационных решений и новейших технологий для решения проблем, связанных с обеспечением безопасности границ». г. Душанбе, 7-11 декабря 2015. – Душанбе. – 2015. – 0,4 п.л.

28. Перспективы формирования инновационного потенциала и анализ его влияния на экономическое развитие РТ//Материалы международной научно-практической видео конференции «Проблемы развития банковской системы в Таджикистане и Польше», ТГУК (Душанбе) и Вармино-Мазурский университет (Ольштын, Польша). Душанбе, 19 декабря 2015. – Душанбе. – 2015. – 0,3 п.л.

29. Особенности формирования инновационного потенциала развития Таджикистана в условиях трансформации//Материалы Республиканской научной конференции «Финансовые аспекты экономического развития в переходных условиях». г. Худжанд, 17 ноября 2015. – Худжанд. – 2016. – 0,3 п.л.

30. Рост или развитие: - актуальные проблемы становления инновационной экономики Таджикистана на современном этапе и методика оценки инновационного развития//Материалы Республиканской научной конференции «Финансовые аспекты экономического развития в переходных условиях». г. Худжанд, 17 ноября 2015. – Худжанд. – 2016. – 0,2 п.л.(в соавторстве)

31. Совершенствование стратегии национальной безопасности и определение ее структурных элементов: теория и практика инновационного управления//Материалы Республиканской научной конференции «Финансовые аспекты экономического развития в переходных условиях». г. Худжанд, 17 ноября 2015. – Худжанд. – 2016. – 0,2 п.л.

32. Инновационное формирование финансовой системы Таджикистана: проблемы совершенствования и перспективы развития// Сборник статей и тезисов преподавателей факультета финансы (посвященный 22-летию Конституции РТ), Худжанд, ТГУ ПБП – 2016. – 0.1 п.л.

33. Проблемы формирования НИС Таджикистана и опыт применения инновационных моделей//Международная научная конференция Ломоносовские чтения-2016 «Экономическая наука и развитие университетских научных школ» 18-20 апреля 2016г. - 0.3 п.л.

34. Роль и значение РФ в инновационном развитии Республики Таджикистан: - геополитический тупик или стратегия интеграции// Конфронси байналмилалӣ дар мавзӯи «Ҳамкории Ҷумҳурии Тоҷикистон

ва Федератсияи Русия дар шароити нави рушди сиёсати ҷаҳонӣ» ДДҲБСТ 31.05.2016. – 0.2 п.л.

35. Современные проблемы и перспективы инновационного разития в сфере АПК Таджикистана//Конференсияи илмӣ – назариявии ҷумҳуриявӣ бахшида ба 20- солагии Ваҳдати миллӣ дар мавзӯӣ «Ҳамкории Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Федератсияи Русия дар шароити нави рушди сиёсати ҷаҳонӣ» ДДҲБСТ 31.05.2016. – 0.1 п.л.

36. Особенности и проблемы вхождения Республики Таджикистан Евразийский экономический союз - интеграции – дезинтригация// Маводи Конфронси илмӣ- назариявии устодон ва магистрантон бахшида ба 20 – солагии Ваҳдати миллӣ: таҳти унвони «Ваҳдати миллӣ: таҳкими истиқлолият ва рушдӣ давлатдорӣ». Хуҷанд-2017. 0.2 п.л.

37. К вопросу об управлении инновационными процессами хозяйствующих субъектов//Материалы международной научно-практической конференции «Стратегии развития предпринимательства в современных условиях». г. Санкт- Петербург, 26-27 января 2017. – 0.2 п.л.

АННОТАТСИЯ

ба рисолаи Самадов Рустам Исоқович дар мавзӯи «Идоракунии ташаккули иқтидори инноватсионии иқтисодиёти миллӣ» барои дарёфти дараҷаи номзади илмҳои иқтисодӣ аз рӯи ихтисоси 08.00.05 – Иқтисодиёт ва идоракунии хоҷагии халқ: иқтисодиёт,ташкил ва идоракунии корхонаҳо, соҳаҳо, комплексҳо (идоракунии инноватсияҳо, менеҷмент)

Ҷаҳони муосир бештар бо сатҳ ва ҳудуди истифодаи дастовардҳои илмӣ-техникӣ муайян карда мешавад. Бинобар он, муаммоҳои рушди инноватсионии иқтисодиёт, аз ҷумла ташаккулёбии нерӯи инноватсионии низоми иқтисодӣ, дар маҷмӯъ низоми иқтисодиёти миллӣ яке аз шартҳои муҳими ташкилкунандаи низоми таъмини сифатнокии рушди иқтисодиёти миллиро ифода менамояд.

Азнавбиниши Тоҷикистон аз равонасозии самти ашёӣ ба роҳи инноватсионии рушд яке аз вазифаҳои дурнамои рушди устувории иқтисодиёт ва таъмини рақобатпазирӣ дар давраи дарозмӯҳлат маҳсуб меёбад. Роҳи рушди инноватсионӣ дар ташкили низоми миллии инноватсионии самаранок имконият медиҳад, ки барои модернизатсияи иқтисодиёти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва таъмини рақобатпазирии он мусоидат менамояд.

Дар шароити ташаккулёбии НМИ муносибати азнавфикронӣ ба нерӯи инноватсионӣ, роҳҳои нави ҳалли он дар ҷодаи афзоиши самаранокии фаъолияти инноватсионӣ ва тақвиятбахши ҷараёнҳои инноватсионӣ талаб карда мешавад.

Ин зарурияти таҳлили чуқури назариявии ҷараёнҳои ташаккулёбӣ, такомулдиҳӣ ва истифодаи нерӯи инноватсионии иқтисолиёти миллиро пурзӯр менамояд.

Ба сифати объекти тадқиқот раванди ташаккули иқтидории инноватсионии иқтисодиёти миллӣ нигаронидашуда ба роҳи инноватсионии тараққиёт мебошад.

Предмети тадқиқот муносибатҳои иқтисодӣ зимни ташаккулёбии нерӯи инноватсионӣ ҳамчун шарти таъминнокии рушди сифатноки иқтисодиёти миллӣ мебошад.

Мақсади навиштани рисолаи диссертатсионӣ рушд додани муқаррароти назариявӣ ва таҳияи тавсияҳои методӣ доир ба ташаккули иқтидори инноватсионии иқтисодиёти Тоҷикистон мебошад.

Нававарии илмии таҳқиқоти диссертатсионӣ аз ҳалли проблемаи илмии ташаккулёбии иқтидори инноватсионӣ ҳамчун шарти таъмини рушди босифати иқтисодиёти миллии Ҷумҳурри Тоҷикистон иборат мебошад.

Аҳамияти назвариявии ва амалии натиҷаҳои таҳқиқи илмӣ дар рушди назарияи идоракунии равандҳои ташаккули иқтидори инноватсионӣ ва фаъолгардонии равандҳои инноватсионӣ иқтидори сохтормуайянкунандаи таъминкунандаи рақобатпазирии соҳаҳои иқтисодиёти миллӣ зоҳир меёбад.

Натиҷаҳои асосии таҳқиқот метавонад аз ҷониби мақомотҳои давлатии ҳокимияти иҷроияи Ҷумҳурии Тоҷикистон дар ҷараёнҳои коркарди барномаҳои рушди инноватсионии дарозмӯҳлати Ҷумҳурии Тоҷикистон истифода гарданд.

Заминаҳои илмӣ ва методии таҳқиқоти диссертатсионӣ барои такомули барномаҳои таълимии МОТ дар омӯзиши фанҳои «Микроиқтисодиёт», «Макроиқтисодиёт», «Иқтисодиёти инноватсионӣ», «Иқтисодиёти миллӣ» инчунин курсҳои махсуси омӯзиши иқтисодиёти инноватсионӣ тавсия кардан ҷоиз мегардад.

РЕЗЮМЕ

диссертации Самадова Рустама Исаковича на тему «Формирование инновационного потенциала как условие качественного роста национальной экономики (на материалах Республики Таджикистан)» на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.05 - Экономика и управление народным хозяйством: экономика, организация и управление предприятиями, отраслями, комплексами (управление инновациями, менеджмент)

Современный мир во многом определяется темпами и масштабами использования научно-технических достижений. В этой связи проблемы инновационного развития экономики, а также формирования инновационного потенциала экономической системы и национальной экономики в целом приобретает особую значимость как одна из важнейших системообразующих условий обеспечения качественного развития национальной экономики.

Переориентация экономики Таджикистана с сырьевой направленности на инновационный путь развития является стратегической задачей устойчивого экономического развития и обеспечения конкурентоспособности в долгосрочном периоде. Инновационный путь развития предполагает создание эффективной НИС (национальной инновационной системы),

которые позволит осуществить модернизацию экономики РТ и обеспечить ее конкурентоспособность.

В условиях формирования НИС требуется переосмысление подходов к управлению процессами формирования инновационного потенциала, выявлению новых решений в области повышения эффективности инновационной деятельности и ускорении инновационных процессов. Это усиливает необходимость глубокого теоретического анализа процессов формирования, совершенствования, управления и использования инновационного потенциала национальной экономики.

Объектом исследования выступают процессы формирования инновационного потенциала национальной экономики, ориентирующей на инновационный путь развития.

Предметом исследования являются экономические отношения, складывающиеся в процессе управления формированием инновационного потенциала как условия обеспечения становления инновационной экономики.

Целью диссертационой работы является развитие теоретических положений и разработка методических рекомендаций по управлению процессами формирования инновационного потенциала экономики Таджикистана.

Научная новизна диссертационного исследования заключатся в решении научной проблемы управления формированием инновационного потенциала как условия обеспечения качественного развития национальной экономики Республики Таджикистан.

Теоретическая и практическая значимость результатов научного исследования состоит в в развитии теории управления процессами формирования инновационного потенциала и активизации инновационных процессов как структурообразующего потенциала обеспечения конкурентоспособности отраслей национальной экономики.

Основные результаты исследования могут быть использованы Исполнительными органами государственной власти Республики Таджикистан в процессе разработки долгосрочных программ инновационного развития РТ.

Теоретические и методические положения диссертационного исследования могут быть рекомендованы для совершенствования учебных программ ВУЗов при изучении дисциплин: «Экономическая теория», «Микроэкономика», «Макроэкономика», «Инновационная экономика», «Национальная экономика», а так же специальных курсов по изучению теории инновационной экономики.

SUMMARY

thesis of Samadov Rustam Isakovich on the topic "Formation of innovative potential as a condition for qualitative growth of the national economy (on the materials of the Republic of Tajikistan)" for the degree of candidate of economic sciences in specialty 08.00.05 - Economics and management of the national economy: economics, organization and management of enterprises, industries, complexes (innovation management, management)

The modern world is largely determined by the pace and scale of the use of scientific and technological achievements. In this regard, the problems of innovative development of the economy, as well as the formation of the innovative potential of the economic system and the national economy as a whole acquires special significance as one of the most important system-forming conditions for ensuring the quality of the growth of the national economy.

The reorientation of Tajikistan's economy from the raw-material focus to the innovative way of development is a strategic task of sustainable economic development and ensuring competitiveness in the long-term. The innovative way of development presupposes the creation of an effective NIS (national innovation system) that will allow to modernize the economy of the Republic of Tatarstan and ensure its competitiveness.

In the context of the formation of NIS, a rethinking of approaches to innovation potential, identification of new solutions in the field of increasing the effectiveness of innovation and the acceleration of innovation processes are required. This reinforces the need for a deep theoretical analysis of the processes of formation, improvement and use of the innovative potential of the national economy.

The object of the study is the national economy, which focuses on the innovative way of development.

The subject of the study is economic relations in the formation of innovative potential as a condition for ensuring the qualitative growth of the national economy.

The aim of the thesis is the development of theoretical provisions and the development of methodological recommendations on the formation of innovative potential as a condition for the qualitative economic growth of Tajikistan's national economy.

The scientific novelty of the dissertation research is to solve the scientific problem of the formation of innovative potential as a condition for ensuring the qualitative growth of the national economy of the Republic of Tajikistan.

The theoretical and practical significance of the results of scientific research consists in the development of a scientific direction, insufficiently developed in economic theory, connected with the study of the processes of formation of innovative potential and on this basis ensuring the qualitative economic growth of the national economy.

The main results of the research can be used by the Executive Authorities of the Republic of Tajikistan in the process of developing long-term programs of innovative development of the Republic of Tajikistan.

Theoretical and methodological provisions of the dissertation research can be recommended for improving the curricula of universities in the study of disciplines: "Economic theory", "Microeconomics", "Macroeconomics", "Institutional Economics", "National Economy", as well as special courses on the theory of innovation economy.